

Kokkuvõte

Õigus õiglasele kohtumenetlusele on inimõigus, mida tunnustatakse nii rahvusvaheliselt kui ka riikide, sealhulgas Eesti õiguskorras. See on katusmõiste, mille alla mahuvad mitmesugused menetluslikud õigused ja põhimõtted, millest enamik ei ole absoluutsed.

Õigusriiklik kohtumenetlus eeldab sõltumatut kohtusüsteemi ning inimväarikust ja põhiõigusi austavat menetluskorraldust. Inimkeskne kohtumenetlus tähendab eeskätt seda, et asjaosalised kuulatakse kohtus ära, nende seisukohtade arvestamist või arvestamata jätmist põhjendatakse, neile on loodud võrdsed võimalused tõendite esitamiseks, tagatud on võimalus kaevata edasi kõrgemalseisvale kohtule ja vaidlus (kohtuasi) lahendatakse mõistliku aja jooksul. Õiglase kriminaalmenetluse lähtepunkt on süütuse presumptsioon, keeld sundida inimest aitama kaasa süü tõendamisele (õigus vaikida ja enese mittesüüstamise privileeg) ning õigus professionaalse ja riigist sõltumatu kaitsja abile.

Kohtumenetlus peab olema võimalikult avalik eesmärgiga tagada seaduste ühetaoline kohaldamine ning välistada inimeste meelevaldne ja ebavõrdne kohtlemine. Kohtumenetluse avalikkuse põhimõtte aitab ühtlasi kaasa kohtusüsteemi kontrollitavusele ja läbipaistvusele. Õiglane kohtumenetlus ja usaldusväärne kohtusüsteem loovad õiguskindlust, suurendavad õigusest arusaamist ning soodustavad kehtivate reeglite omaksvõttu.

Hinnang kohtumenetluse õiglusele sõltub iga kohtuasja käigust ja asjaoludest, sealhulgas sellest, kuidas on osapoolte huve arvestatud ja kas need on tasakaalus. Euroopas on õiglase kohtumenetluse sisustamisel tähtis osa Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikal, milles on arendatud arusaama menetluse õiglusest üksikasjades pidevalt edasi.

Kuna õiglane kohtumenetlus on menetluspõhimõtete kogum, mõjutavad seda muutused ühiskonnas. Näiteks ei ole jätnud õigusemõistmist puutumata IT-valdkonna kiire areng. Muu hulgas arutletakse juba sellegi üle, kas ja kuivõrd võiks tulevikus kasutada õigusemõistmisel tehisintellekti. Samuti on inimeste suurenenud liikumise ja äritegevusega riikide vahel kasvanud n-ö piiriüleste või välismaalastest

menetlusosalistega kohtumenetluste arv. Ka koroonaviiruse pandeemia tõttu kehtestatud piirangud tõid kaasa kiire vajaduse ümberkorraldusteks kohtutes ja menetlusreeglites (seadustes). Kõigi selliste suundumustega välismaailmas kaasneb pidev vajadus mõtestada tänapäevast arusaama õiglasest kohtumenetlusest ning ühtlustada menetlusgarantiide taset rahvusvahelisel ja piirkondlikul tasandil.